

in iemands
„farizeeuw-
aaksgerech-
tistelij-
paalde pun-
urft te po-
n. Durft U,
oneeren de
scheiding en
op van ja,
tische ker-
ocessen om
uit ik wel
m het pro-
a Doleantie

2. O, ja, ds
Uw kerken
ole" dingen
; niet ter-
nen we, als
e onthou-
dat wij zeg-
en zusters
ocaten niet
argument
ik vraag U,
g deze din-
trouwen
toch zeker
jaar!

breking van
ht broeder-
lijk en per-
ilk een zin-
e onze grie-
veel gespro-
standen, die
verstande-
n term van
ens over te
n De Graaf
aar hem bij
t weten, als
oed gelezen
Uw synode
t zóó goed,
en heel dat
is. Wij heb-
ies" en „16
ent den H.
bos enz. ook
meer op het
agespel zoo
in men
n hand-
na) en het
t inlassen
e broeders",
comen is. Ik
let gedegra-
tijd en onder
n pilaar en

egd heb van
ezwaar kun-
n onderhan-
er. Dat kan
ik maar lie-
er werkelijk
scheurman-
te richten
Rapport van
hoet U daar
ook ineens,
behoeft te
beide par-
et geen zin
voeren. En
er ten volle
als gelijkge-
aan voeren,
elkaar kunt
betoont gij
at hij zegt!
handelingen-
nken aan de
n tafel gaan
allen en die
ide partijen
de waar-
hien bereikt
nd zich een
inden. Maar
en zijn. Het
e doen zijn.
ron den!
n grondslag
n de Veree-
beter om-
ich wel een
ijken stijl!
hereeniging
; tot mijn
men, die op
als van Uw
kt waar-

deloos. Dat moge in Uw ooren hard klinken, het is zoo. Ik zie in Uw pers en in Uw kerkelijke handelingen nog geen enkel teeken, waaruit ik op zou kunnen maken: ze beginnen daar in te zien, dat ze in 1942 en volgende jaren verkeerd gehandeld hebben; er komt daar berouw over wat bedreven is. „De Strijdende Kerk" gaat precies op den ouden voet door stukken te plaatsen, die voor ons buitengewoon grievend zijn; het „Gereformeerd Weekblad" verandert nog niets van koers; de procedures om de kerkelijke goederen gaan ongestoord verder.

De Schep schrijft verder, dat er na de verschijning van mijn artikel wel „verdubbelde reden tot vermeerdering van het gebed om de Heilige Geest, Die de Geest der verdraagzaamheid, der ootmoedigheid, der samenbinding is", aanwezig is. Ja, ja, der „verdraagzaamheid"! Dat hadden de Heeren Ridderbos e.s. eens eenige jaren eerder moeten bedenken, toen door ons vrijgemaakten, toen nog „bezwaren", in openlijke uitspraken sterk verlangd werd naar een „geest (met kleine g) van meer verdraagzaamheid"; maar toen gehandeld werd, als ik in het slot van mijn artikel aangaf. En ik noemde daar maar een paar dingen van de zeer vele. Waarom beoordeelt de Schep die felten niet eens ernstig?

De Schep heeft het verder maar over samen-spreken. Dat schijnt het een en het al te zijn. Ik kan dat niet zoo inzien. Persoonlijk verkies ik bij belangrijke onderhandelingen de schriftelijke methode. Mondeling drukt men zich vaak onnauwkeurig of ongelukkig uit; wat gauw tot misverstanden en vertroebeling aanleiding kan geven; schriftelijk kan men zijn meening veel beter overdacht en dus nauwkeuriger geformuleerd, aan de tegenpartij bekend maken. Maar nu afgezien daarvan: ALS uw kerken nu zich weer zoo gaarne met de onze hereenigen, mag dan het „voorschands schriftelijk beginnen" voor Uw kerken een ONOVERKOMELIJK struikelblok zijn? Is de schriftelijke onderhandeling soms een in de Heilige Schrift duidelijk v e r o o r d e e l d e methode? Indien niet, wat is er dan tegen deze redeneering in te brengen: „degenen, die wij nog gaarne broeders noemen, hebben blijkaar overwegend bezwaar om mondeling te beginnen; wij achten dat bezwaar overdreven of fictief; maar goed, zij hebben die bezwaren nu eenmaal; voor ons is de schriftelijke methode evenmin een door de Schrift veroordeelde; zeker, wij achten deze methode minder geschikt; maar goed, omdat onze broeders nu eenmaal niet anders willen, zullen wij hun hierin ter wille zijn; zij vragen ten slotte ook weer niet meer dan „v o o r s h a n d s" schriftelijk"? Kijk, ds Schep, als Uw kerken, zooals het mij nu toeschijnt, uit haar hardnekkige weigering voorschands schriftelijk te onderhandelen, persé weigeren iets op schrift te zetten, ben ik geneigd daar wat achter te gaan zoeken. Waarom zijn ze zoo afkeerig van die, slechts voorschands, schriftelijke methode? Wantrouwen, zult U zeggen? Ik zeg: ja; maar geven zij er weer geen aanleiding toe?

Tot slot nog dit. Ik begeer ten sterkste de eenheid van allen, die in den Zoon gelooven. Ik vind het verschrikkelijk, dat de christenheid zóó verdeeld is. Ik hoop dan ook alles in het werk te stellen, voor zover dat binnen mijn bereik ligt, om die eenheid te bevorderen. Mits, en dit gaat bij mij vóór alles, de eenheid, die bevorderd wordt, d e e n h e i d z i j op den grondslag van „Apostelen en Profeten"!

P. JASPERSE.

NOODZAKELIJKE CORRECTIE.

Het artikel „Ontginningsdienst", vorig nummer, bl. 203, kolom 2, na regel 20 v.o. in den tekst, is onleesbaar. Het zetsel is omgezet. Na de woorden (regel 20 v.o.) „heeft k u n n e n worden" moet volgen wat staat in den eersten zin van de volgende alinea: „Wie het 'weerdhouden'....." tot en met: „..... 'oordeel' moeten heeten". Daarachter moeten dan staan: de beide volzinnen die nu de laatste der voorgaande alinea geworden zijn: „Tenzij hij tot..... op ons standpunt zou gaan staan".

Het wordt dus:

Vervolgens: zeker, het is waar, dat de zonde wordt „weerdhouden", en dat de vloek nog niet ten volle is uitgestort over de wereld. Maar dit zelfde geldt van de gehoorzaamheid, die in Christus Jezus weer tot gave van Gods vrije gunst heeft mogen worden, en door de kracht van Christus' Geest ook tot geschenk van deze gunst heeft k u n n e n worden. Wie het „weerdhouden" van den vloek „genade" noemt, zou voor het minst de „weerdhouding" van den zegen „oordeel" moeten heeten. [Tenzij hij tot de erkenning komt, dat (in Christus) geschonken waardigheid tot het eeuwige leven nog niet insluit een waardigheid tot snelle bediening van de zaligheid. Waarmee hij op ons standpunt zou gaan staan.] Maar geen van beide termen zouden w e t e n s c h a p p e l i j k gefundeerd zijn; men kan..... enzovoort.

In mijn copie zijn de woorden „Tenzij hij gaan staan" in de copie als NOOT bij de woorden „moeten heeten" bedoeld geweest, doch bij de woorden „kunnen worden" geplaatst.

K. S.

OPVOEDING EN ONDERWIS

DE BEGINSELVASTHEID VAN DE HUIDIGE CHRISTELIJKE SCHOOLWERELD.

In het „Correspondentieblad" van 27 Nov. '47 las ik een artikel van den heer Bothof onder het opschrift: Samenbinding — geen separatie.

Hij betoogt daarin, dat we tegenwoordig geen behoefte hebben aan verregaande differentiatie in ons Christelijk schoolwezen, maar aan meerdere eenheid en ageert tegen een zekere S. uit A'dam, die het bestaan had zich minder enthousiast uit te laten over de z.g. Advies-Commissie, die ingesteld werd om te onderzoeken of het lidmaatschap van de P. v. d. A. verenigbaar is met dat van de Vereniging van Chr. Onderwijzers. Dat deze commissie een heilig huisje is voor den heer B. blijkt duidelijk. S. had over deze commissie niets anders geschreven dan dit simpele zinnetje: „Het oordeel hierover zullen we maar in het midden laten". Dit was te veel voor B. Die opmerking smaakte hem niet. Vooral dat woordje maar gaf hem te denken. Hij merkt daarin een denigerevende tendenz. Hij schrijft: „Als vooraanstaande mannen uit de verschillende organisaties van het christelijk onderwijs, waarvan verscheidene een academischen graad voeren en twee professor zijn, den ernst van het vraagstuk erkennen en tijd en krachten er voor over hebben om onze vereniging van advies te dienen, dan past het den heer S. niet — wie hij ook is — op minachtenden of beleedigenden toon daarover te spreken".

Verder zegt hij eerbied te hebben voor het groote werk van onze voortrekkers. Gaarne verdiept hij zich nog eens met warme en diepe belangstelling in de trouw en gehoorzaamheid van deze broeders. Hij wil echter niets weten van de generaliseerende tendenz om het huidige geslacht te disqualificeeren. „De Christelijke schoolwereld in haar geheel staat nog even beginselvast in den strijd voor onze christelijke school als vroeger", vindt hij.

Je moet maar durven! Ook Van Andel, de huidige voorzitter van „De Grote", is erg ingenomen met den tegenwoordigen gang van zaken. Hij sprak onlangs van verblijdenden groei, nadat hij Gilhuis op de Algemeene Vergadering in Juni '47 hoorde beweren, dat er in principe niets op tegen was, wanneer Chr. onderwijzers, zoo zij een gunstige kans zien, het Openbaar onderwijs gaan dienen.

Verblijdende groei, als men bedenkt, dat twee jaar geleden op de Algemeene Vergadering in Amsterdam werd uitgesproken, dat wie overging naar het openbaar onderwijs uit de Vereniging moest worden gebannen.

Ja, ja, er zit groei in de Vereniging van Chr. onderwijzers. Maar — is dat wel een verblijdende groei? Is dat een symptoom van beginselvastheid als er een Commissie wordt benoemd om te onderzoeken of het lidmaatschap van „De Grote" zich verdraagt met dat van de P. v. d. A.?

Een jaar of tien geleden was het geen vraag of iemand, die lid was van de S. D. A. P. ook onderwijzer kon zijn in een Chr. school. Ieder voelde toen, dat zulks niet ging. Dat was niet met elkaar te vereenigen. Nu heeft men een commissie nodig om het uit te maken. Van beginselvastheid en verblijdenden groei gesproken! Volgens den heer B. mag van die commissie geen kwaad worden gesproken. Reeds het feit, dat er zulke geleerde heeren in zitten, zelfs twee professoren, moest toch tot voorzichtigheid stemmen. Die professoren zijn prof. dr. K. Dijk, die zitting heeft voor den Schoolraad en prof. dr. Van Niftrik, die aangewezen werd door Chr. Volksonderwijs. Nu, als deze heeren het niet weten, wie dan? „Hands-off!" zou Van Andel zeggen.

De groote heeren zullen het wel weten! Zoo iets hoor je ook als 't over 't kerkelijk conflict gaat. De Synode zal het toch wel weten. Daar zitten zooveel geleerde heeren in! Zoo zullen velen ook wel gereedheid hebben in den Reformatie-tijd en in 1834.

't Is wel gemakkelijk ook! De groote heeren maken het wel uit! En de leeken behoeven zich het hoofd over al die moeilijke kwesties niet te breken.

Wat is dat toch voor een geest, die uit zulk schrijven spreekt! Het wil mij voorkomen, dat deze geest alles kapot maakt, wat met groote moeite en in veel strijd werd opgebouwd. Als God het niet verhoedt, zal het werk der vaders door de zonen in enkele jaren worden vernietigd. Dit is geen groei en ook geen beginselvastheid, het is ontbinding!

De eenvoudigste dingen onderscheidt men niet meer.

Professoren moeten te hulp komen. Wie leeft uit het Woord, weet dat een man van de P. v. d. A. geen lid kan zijn van „De Grote". Begrijpt men dan niet, dat een man, die op het eene terrein de antithese wil helpen doorbreken op het andere terrein haar niet kan verdedigen? Natuurlijk had de afdeeling Bedum gelijk, toen ze opmerkte, dat de consequentie van de z.g. „doorbraak" op politiek gebied is de „doorbraak" van de Chr. school, wat in strijd is met 't doel van de Vereniging, uitgedrukt in art. 4 der Statuten, waar staat dat de bevordering van een in waarheid Chris-

VIERT UWE NEDERLAGEN!

Toen in den laatsten wereldoorlog de Deutsche troepen met bebloede koppen werden teruggeslagen en overwonnen in Stalingrad, waar honderdduizenden jonge levens het leven lieten en een armee van driehonderdduizend man onder Generaal von Paulus capituleerde, sprak voor de Deutsche Rundfunk de Rijksmaarschalk Hermann Goering. De radiorede van den ontelbaar vele malen geridderden drager van even ontelbare ambten en nevenfuncties in het Derde Rijk werd ingeleid door de bekende overwinningssanfanes, die ook weerklonken, wanneer gemeld werd, dat zooveel duizend bruto-register-ton getorpedeerd waren: „Denn wir fahren, denn wir fahren gegen England!"

Met hoorbare ontroering klonk het neusgeluid van Hermann Goering uit den luidspreker. Aan het Deutsche volk werd bekend gemaakt, dat het een onvergeetlijk hoogtepunt in zijn historie had bereikt, nu het ademloos het drama van oer-duitsch heldendom had gevolgd, dat zich in Stalingrad had voltrokken: een epos van germaanschen moed en volharding; 'n heldendicht, dat ditmaal geen fantasie, maar werkelijkheid was. Tegenover een numeriek groote overmacht had een betrekkelijk gering aantal Deutsche helden stand gehouden tot het uiterste, zich gehandhaafd tegenover een vijand, „wiens barbaarsche en terroristische methoden gij immers kent". Wat in de Grieksche oudheid door Leonidas in den pas van Thermopylae was gepresteerd, verbleekte bij het glansstuk van heldendom en volharding, dat de Deutsche troepen aan een verbaasde wereld hadden te aanschouwen gegeven. Een volk, dat zóó weet te sterven, kan niet ondergaan. Namens den Führer bracht de Rijksmaarschalk den dank van het Deutsche volk aan de dapperen van dien voorpost aan het Oostelijk front, aan den inmiddels door de Russen gevangen genomen Generaal von Paulus de benoeming tot Veldmaarschalk over.....

Toen klonken door den aether de liederen der natie: „Die Fahne hoch, die Reihen fest geschlossen" en „Deutschland, Deutschland über alles".

Zoo vierde men tegenover het Deutsche volk zijn nederlagen.

Aan dit alles dachten we toen we lazen wat er gebeurd is in Eindhoven op de Zendingssynode.

Men versta ons wel.

Ook de Kerk moet de feiten aanvaarden uit de hand des HEEREN, die alle ding regeert.

Het kan noodig zijn te retireeren, omdat het bestel des HEEREN tot retireeren dwingt.

Maar als de Zending op Midden-Java ten Zuiden zóó retireeren moet, dan is dat wel smartelijk.

Misschien zelfs een voortijdige capitulatie.

Maar dan houde men, buigend voor het bestel des HEEREN de bevelen des HEEREN vast.

Dan zette men in Nederland niet als scheurmakers uit de Kerk menschen, die voor een formule-Ridderbos aangaande gedoopte kinderen, niet buigen willen, terwijl men hartelijk gaat samenwerken met Kerken, die op haar beurt gaan samenwerken met de Doopsgezinde Sociëteit, die zegt, dat het hebben van gedoopte kinderen zónde is.

Wat Eindhoven deed was capituleeren voor het feit, dat die samenwerking op Java reeds in kannen en kruiken is. En men viere die capitulatie niet als een overwinning.

In den vijf en zeventigsten psalm, dien de Synode na deze capitulatie heeft aangeheven, staat ook: „Ik zal gansch récht richten" (vs 3b). En: „Ik heb gezegd tot de onzinnigen: Weest niet onzinnig, en tot de goddeloozen: Verhoogt den hoorn niet".

We schrijven deze dingen niet zonder leedgevoel.

Ook Midden-Java blijft ons onvergetelijk!

En we houden niet van het vieren van een nederlaag!

Het „God behoeft Oostenrijk" van dr Schusannig na het binnenrukken der Deutsche troepen was ons aangenamer dan de Zaterdagmorgenrede van Hermann Goering.

D. E. C.

telijke-Nationale opvoeding in en door de school het doel der Vereniging is.

't Is alles zoo helder en klaar, zou men zeggen.

Doch niet voor de Vereniging van Chr. Onderwijzers. Die benoemde een commissie. Op 15 Oct. j.l. had deze commissie haar eerste vergadering.

Van Andel presideerde. Hij heeft de vergadering niet in onzekerheid gelaten omtrent zijn zienswijze. Hij heeft die alvast ten beste gegeven. Al redeneerende kwam hij tot de conclusie: Iemand, die volkomen accoord gaat met de grondslagen der Vereniging, maar in sommige politieke zaken een andere richting uitgaat en zich aansluit bij de P.v.d.A., mag niet geweerd worden. Dat zou z.i. je reinste inquisitie zijn. Het zou anders komen te staan, volgens hem, wanneer uit het werkprogramma van de P. v. d. A. bleek, dat zij de Bijz. school wilde torpedeeren of benadeelen. Maar niets is volgens hem minder waar.

Immers de P. v. d. A. stelt zich geheel achter de pacificatie op schoolgebied. Dat zijn bekende klanken! Het waren de woordvoerders van de N. S. B., die voor '40 hetzelfde beweerden. Is Van Andel dat vergeten? Begrijpt hij niet, dat de P. v. d. A. op den duur nooit vrede kan hebben met een Bijz. school? Deze Partij streeft naar eenheid van het volk en voor die eenheid is de Bijz. school een sta-in-den-weg, die moet worden opgeruimd.

Is men dan helemaal blind? Als de Vereeniging van Chr. Onderwijzers zulke voormannen heeft, is het zonder meer duidelijk, dat de Chr. school in doodlijk gevaar is. En dat gevaar komt van binnen uit. Het feit, dat leden van de P. v. d. A. in onze scholen zijn doorgedrongen is nog niet eens het ergste. Het feit, dat men er over moet delibereren of deze menschen daar hooren, ja, dat zulks verdedigd wordt door de prominente figuren in het corps van Chr. onderwijzers, dat is het allerergste. K. v. H.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Laatste Bericht omtrent het congres van gereformeerden in Amersfoort.

Hier volgen enkele mededeelingen:

- 1e. Het congres wordt gehouden in het kerkgebouw aan den Zuidsingel.
- 2e. Begonnen wordt DINSDAGMIDDAG precies om één uur.
- 3e. Men rekene er op, dat zonder toegangskaart niemand wordt toegelaten. De deelname is zoo groot — 1250 personen gaven zich reeds op — dat met de ruimte in het kerkgebouw zeer moet worden gewoerd.
- 4e. Het ligt in de bedoeling de bespreking op de referaten, met het stenografisch verslag van de rede van Prof. Schilder, aan allen die zich lieten inschrijven toe te zenden. Daartoe is noodig, dat de discussie nauwkeurig wordt verslagen. De congresleiding verzoekt daarom hun, die aan de bespreking deelnemen, hun vragen, opmerkingen enz. zelf zorgvuldig schriftelijk te formuleeren en ze, voorzien van hun juiste naam, bij de bespreking aan den secretaris ter hand te stellen.
- 5e. Als dit nummer van „De Reformatie” verschijnt zijn de toegangskaarten verzonden. Men bedenke, dat ook deze alleen zijn toegezonden aan hen, die een bedrag van minstens f 2.— hebben gegireerd. Wie wel betaalde, maar geen kaart ontving, melde dit direct aan Kampen.
- 6e. Een onjuiste adresseering is deze: E. Bosma, Zuiderweg 2, Kampen. De referatenbundel voor J. J. van Andel, Spechtstraat 9a, Rotterdam-Charlois kwam als onbestelbaar terug.

Amice frater.

Eerst als de mensch, zegt Martin Buber, volkomen eenzaam is geworden, dringt de bange vraag zich aan hem op: wat is de mensch? Wat kan hij weten, doen, hopen? Heidegger meent, dat Kant met deze vragen bedoelde: wat kan ik weten, hopen. Dus meende, dat aan beide grenzen waren gesteld, waarover hij nimmer heen komt. Maar deze wijze was daarmede niet tevreden, aangezien hij het raadsel van den mensch zou verklaren. Het antwoord was: het leven is een gestadige dood, zooals ook het gebed voor den doop het zegt, maar dat zegt ook door Wien en hoe die dood werd verslonden tot overwinning. I Kor. 15: 44.

Buber wil de vragen verdeelen. Op de eerste vraag zou de wijsbegeerte het antwoord geven. Op die andere: wat kan ik hopen, de religie.

Maar hij zelf geeft het bewijs, dat de wijsgeer ten allen tijde wel degelijk den mensch rust heeft willen bieden, overwinning van de vreeze des doods, een vast fundament, dat de stormen van het leven zou kunnen doen doorstaan.

Altijd rijst weer de vraag: wat kan ik hopen voor het heden en voor de toekomst?

Men moet nu, dus Buber, onderscheid maken tusschen tweeërlei soort van menschen: de behuisde mensch, die hier op aarde een veilig tehuis vindt, en de onbehuisde. Beiden hebben slechts die ééne horizon: de dood.

Hij weet niet dat er een derde mensch is door de genade Gods in Christus Jezus, die belijdt gast en vreemdeling te zijn hier op de aarde, maar een beter vaderland zoekt, de stad, die fundamenten heeft en welker kunstenaar en bouwmeester God is. Hebr. 11.

De heiden, Aristoteles, dus Buber, had een tehuis hier op aarde. Een begrensd wereld. Maar — was niet de eerste kreet, die de apostel Paulus ontmoette,

toen hij die rijke Grieksche wereld binnenkwam: lieve heeren, wat moet ik doen om zalig te worden?

De bange kreet van het heidendom, dat alle krachten had ingespannen om den mensch tot God te doen worden, en met wanhoop in het hart dien kamp beëindigde?

Heere Jezus Christus en gij zult zalig worden, gij en uw huis. Hand. 16: 31.

Een tweede maal zou den mensch dan een veilig tehuis zijn geboden. Dat van Thomas van Aquino, het huwelijk van heidenen en christelijke wijsheid.

Een Roomsche auteur heeft gezegd: St. Thomas verzoende niet Christus met Aristoteles, maar Aristoteles met Christus.

Maar een der groote geleerden van onze dagen, die de wijsheid van Thomas weer willen doen herleven, zij het in nieuwe gedaante, moest toch constateeren, hoe aan het eind der middeleeuwen heel dat machtige gebouw der scholastiek werd tot een cadaver — een „cadavre inanimé” — onder welks doodlijken druk ook het fundament bezweek, waarop zij rustte en zonder hetwelk zij niet kon leven. En deze val der scholastiek deed dan de christenheid zelve als verpletteren onder zijn druk.

Maar ook deze geleerde vergat de redding voor het leven door de Reformatie, den terugkeer tot het Woord van God.

Voor den modernen wijsgeer Buber waren er, reeds in zijn prille jeugd, twee vragen, die hem pijnigden. Wat is toch die oneindige ruimte en die oneindige tijd? Dat zal ieder mensch eigenlijk wel verstaan. Laat ons maar eens denken aan de eindeloosheid van die werkelijke plaats, waar „hun worm niet sterft en het vuur niet uitgebluscht wordt”. Mark 9: 44.

Die oneindigheid bekleemde hem zóó, dat hij als knaap van vijftien jaar bijna tot den zelfmoord kwam.

Deze Joodsche wijsgeer kent nog iets van de Schrift. Want hij wijst naar het woord in den achtsten psalm: wat is de mensch, dat Gij zijner gedenkt?

Ja, dan staat de koninklijke dichter David op het dak van zijn paleis en hij tuurt, evenals dat kind van het oude volk thans, in de oneindigheid rondom hem heen. Maar hij hoort het lied uit den mond der kinderen en dankt: in den mond der kinderkens en der zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest. En dan zegt hij: als ik Uwen hemel aanzie, het werk Uwer handen, de maan en de sterren, die Gij bereid hebt — wat is de mensch dat Gij zijner gedenkt?

Als Martin Buber verder had gelezen, dan had hij het antwoord vernomen: O Heere, onze Heere, hoe heerlijk is Uw naam op de gansche aarde.

Maar hij ging naar Kant en die vertelde hem, dat die oneindige ruimte en tijd slechts producten waren van zijn eigen geest, die de voorwaarde hem boden voor het denkend ordenen der zichtbare schijnwereld. Toen werd ik rustig, zegt Buber.

Wonderlijk, want er was toen juist, als heel die oneindigheid een product van des menschen geest zou zijn, ten volle reden om over zich zelf ongerust te worden. Wat te denken van een schepsel met zulke waandenkeelden?

Bovendien, hoe weinig zin had zulk antwoord. Het doet mij denken aan hetgeen ik eens beluisterde op een bootreisje op een mooien zomerdag over Friesland's mooie meren.

Mijn reisgezelschap waren een Joodsche heer en zijn vierjarig zoontje. Ge kunt u voorstellen hoe levendig er werd gevraagd naar al de wonderen, die het kind aan zich zag voorbijgaan, en hoe even levendig door vader werd geantwoord. Wij kwamen langs een zuivelfabriek en op een terrein daarnaast lag een groote hoop steenkool.

Wat is dat zwarte goed, vader, vroeg de jongen? Dat zijn kolen mijn jongen. En wat doen zij daarmee? De vader zei: daar maken zij boter van mijn zoon. Toen stond het vragen een oogenblik stil van louter verbazing.

Bracht Kant zijn leerling veel verder?

Maar goed, de mensch der middeleeuwen had dus, volgens Buber, een veilig tehuis, een begrensd wereld. Doch toen kwam Kopernicus.

Merkwaardig is het spel der ongeloofvige wijsgeeren met die zoogenaamde Kopernicaanse „wendingen”. De mensch der middeleeuwen dacht, naar Ptolemeüs' wijsheid, dat de aarde het middelpunt was van het heelal. En de zon en de sterren wendelden om die aarde.

Maar Kopernicus zei: de zon staat stil, maar de aarde draait om de zon en is maar een nietig stipje in het heelal. Ja, deze wijze zou zelfs die aarde in dat oneindige heelal hebben geslingerd.

Toen zou dan de rust zijn verdwenen.

Het is vreemd, want de aarde en de zon stoorden zich stellig aan Kopernicus niet het minst. Den volgenden morgen deed God de Heere Zijn zon weer opgaan over boozen en goeden, en de wijsgeer zei het stellig zelf: de zon is weer opgegaan. En zij bescheen den armen mensch, die, als hij voor eigen rekening stond, zich even ellendig gevoelde als gisteren en eergisteren. Tot op de bange vraag, die toen gelukkig weer uit het hart des menschen oprees: wat moet ik doen om zalig te worden, het vaste en zekere antwoord in de prediking der Reformatie weer werd gegeven.

De vraag bleef: wat is de mensch?

Augustinus, dus Buber, had eens die klemmende vraag als nieuw gesteld en hij ondervroeg, zooals hij het in zijn „Confessiones” zelve vermeldt, de zon en de maan en de sterren. Maar zijn vraag was: wie heeft

dat alles geschapen? En rust vond hij alleen in het Woord Gods. Rust, toen hij door het geloof in den Christus rust vond in God.

En als Buber even gewezen heeft op den waan van de mannen der Renaissance, die alleen oog hadden voor de grootheid van den mensch, die alle vragen zou oplossen, komt hij tot Pascal. Ja, die vroeg weer. En dan worden de bekende woorden van Pascal aangehaald: „de mensch is een riet, het zwakste wezen der natuur.”

Maar hij is een denkend riet. Het gansche heelal behoeft zich niet te wapenen, om hem te verpletteren; een damp, een druppel water zijn voldoende, om hem te doen sterven. Maar al verpletterde het heelal hem, de mensch zou toch edeler zijn dan wat hem doodt, omdat hij weet dat hij sterft en welk voordeel het heelal op hem heeft: het heelal weet daarvan niets.”

Het oneindige verschrikte Pascal, als het zulks Augustinus had gedaan. Maar hij leerde van Augustinus ook den weg kennen, die hem naar het antwoord en het heil in Christus wees. En daarvan spreekt Buber weer niet.

Wij worden dan naar de nieuwere wijsbegeerte geleid, naar Spinoza. Ik verwonder er mij altijd weer over, hoe een kind der Reformatie als Prof. Pos, toen hij het Woord Gods verliet, bij dien wijze eenig heil kon vinden. Maar wij weten ook weer hoe de mensch alleen maar door genade leeft en daardoor het antwoord mag grijpen op de hem pijnigende vragen. Spinoza doet ons toch altijd weer denken aan dat „ijs der eenzaamheid”, waarvan ook Buber spreekt. Het diepste der hel van Dante.

Bood Hegel den mensch het veilig tehuis, de stad, die fundamenten heeft? Hij bouwde een trotsch paleis. Doorwandelen al de kamers, zegt Buber, het is alles zekerheid. Maar — hij geeft toe: het huis is onbewoonbaar. Echter — toch moesten miljoenen in dat huis, in dien vreeselijken absoluten staat, waarin naar Hegel zei, God zich in den mensch eerst bewust wordt, den staat van Hitler en nu in dien van Stalin, wonen. En heel de wereld daarbuiten beeft. De wijsheid van Hegel. Treffend zegt de Utrechtsche wijsgeer Ovink in zijn werk over de Sophisten dat Hegel ten slotte komt tot het verrassende resultaat, dat de geschiedenis, die hij dan heelemaal doorziet, precies zoo moest verlopen als zij verlopen is.

Dat was de idealist Hegel. Zooals de empirist, Buckle, na een groot werk te hebben voltooid, de machtige conclusie trok, dat de mensch verstandiger werd, naarmate hij verstandiger werd.

Het zijn wel kinderachtige conclusies, naar ieder gewoon denkend mensch zal toegeven.

Maar het huis van Marx, waarin de enkele mensch wordt opgeslokt door de massa, die dan met brood en spelen, van hoogerhand geboden, tevreden moet zijn en niet meer denken of spreken mag dan naardat hem door een ontzettende tyrannie wordt voorgezegt — wij zien het toch vandaag? — is dat bewoonbaar? Houdt daar het vragen stil?

Inderdaad, omdat den armen mensch het slot op den mond wordt gelegd. Buber gaat voort en komt tot Nietzsche, die, naar hij zegt, het vragen werkelijk verder bracht, al was 't antwoord niet bijzonder fraai.

Beerlink wijst in zijn „Crisis van de mensch” op Nietzsche's woord: de mensch, wat is hij? Wel „hij is tusschen twee nietsen ingesloten, een vraagteken”. En Buber noemt zijn uitspraak: de mensch is een onvolgroeid dier. Eigenlijk heeft hij als dier geen zin, want waartoe is hij er? Alleen dit verheft hem boven het dier: hij kan wat worden.

Als hij maar afstand doet van dat lastige geweten en weer leeft bij zijn instinct, en de macht kan zoeken. De macht van den Uebermensch. En wat dit beteekent hebben de joden ondervonden, toen zij de concentratiekampen en de gaskamers moesten binnentreden.

Buber woont thans in Palestina en hij is aan dat lot ontkomen.

Maar hij kon nu toch weten wat Hegel en Nietzsche voor de arme menschheid hebben beteekend; deze wijzen, die Hitler en Mussolini en Stalin hebben gevormd.

En nu komen wij dan tot de nieuwste wijsheid, die van Kierkegaard en Heidegger en — Barth. Maar daarover in een volgenden brief.

Met hartelijke groeten en heilbede, uw toegenegen MARNIX.

STEMMEN UIT ONZE KERKEN

Medan, 18 Januari 1948.

„Enigen tijd geleden werd mijn aandacht getrokken door een berichtje in het hier verschijnende Medan-bulletin waarin vermeld werd dat de Koningsberger in Holland was gearriveerd voor een verblijf dat o.a. ten doel had legerpredikanten voor Indië te werven.

Dit kon ik niet anders dan van harte toejuichen. Wat echter niet mijn volle instemming had, was, dat volgens dit berichtje de K. voorts te kennen had gegeven dat, zij het dat de Krijgsraad het druk had met de behandeling van gevallen van oneerlijkheid, de geruchten omtrent het lage peil der moraal van de Ned. militairen in Indië, overreden konden worden genoemd.

Het is mogelijk dat Sumatra's Oostkust in dit opzicht een uitzondering vormt, al had dit dan wel vermeld mogen worden; misschien ook wordt met deze uitlating bedoeld,